

Linjer og hold i udskolingen

Denne rapport præsenterer erfaringer fra tre udvalgte skoler, som enten har organiseret deres udskoling i linjer, eller som arbejder med holddannelse i udskolingen. Rapporten kan anvendes af skoler og kommuner, som overvejer eller er i gang med at gennemføre nye organiseringer i udskolingen. Nye organiseringer kan nemlig indebære forskellige udfordringer. Det kan fx handle om at sikre sig, at en linjeopdelt udskoling ikke kommer til at fungere som en niveaumæssig eller social opdeling af eleverne eller om at hjælpe eleverne med at navigere i en struktur, hvor de hyppigt skal skifte mellem forskellige typer af hold. Denne rapport giver bud på, hvordan disse udfordringer kan håndteres, hvis kommuner og skoler ønsker at arbejde med nye organiseringer. Det er samtidig væsentligt at være opmærksom på, at god og motiverende undervisning i udskolingen godt kan finde sted i en organisering af undervisningen uden linjer og hold.

De tre skoler er udvalgt på baggrund af en spørgeskemaundersøgelse blandt skoleledere gennemført af Danmarks Evalueringsinstitut (EVA). Der blev i forbindelse med udvælgelsen lagt vægt på, at skolerne har en positiv vurdering af den valgte organiserings betydning for elevernes motivation og for deres læring, og EVA gennemførte en grundig screening af skolerne for at kunne præsentere tre skoler, som andre skoler kan lade sig inspirere af, hvis de ønsker en organisering af udskolingen med linjer eller hold.

I undersøgelsen forstås linjer som en organisering af eleverne, der omfatter et skoleår eller mere og undersøgelsen fokuserer på linjer, som eleverne kan vælge sig ind på alt efter deres interesser¹. Hold forstås som en fleksibel organisering af eleverne, som omfatter mindre end et skoleår, og undersøgelsen fokuserer på skoler, som arbejder med hold i mere end 25 % af den samlede undervisningstid, og hvor arbejdet med hold altså sætter et forholdsvis markant præg på den måde, udskolingen er organiseret på.

Arbejdet med linjeopdelt udskoling

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at 18 % af skolerne arbejder med linjer. 41 % af de skoler, som arbejder med linjer, har påbegyndt dette arbejde i skoleåret 2014/15. Der er dermed tale om en ny praksis på en forholdsvis stor del af skolerne. Spørgeskemaundersøgelsen viser desuden, at skolelederne generelt vurderer betydningen af linjer for elevernes motivation og faglige udbytte positivt. 87 % af de skoleledere, der arbejder med linjer, vurderer, at de fagligt stærke elevers udbytte af undervisningen i høj eller nogen grad er øget, mens 73 % af skolelederne vurderer, at de fagligt svage elevers udbytte i høj eller nogen grad er øget.

Der er dog også udfordringer forbundet med denne organiseringsform. I alt 69 % af skolelederne oplever, at elevernes venner i høj grad eller i nogen grad har for stor indflydelse på linjevalget. Herudover oplever i alt 41 % af lederne, at elevernes forældre i høj grad eller i nogen grad har for stor indflydelse på elevernes linjevalg. I alt 42 % af skolelederne oplever, at der i høj grad eller i nogen grad opstår en utilsigtet skæv fordeling af piger og drenge på linjerne, og endelig oplever i alt 37 %, at de fagligt svage elever i høj grad eller i nogen grad vælger den samme linje, selvom skolens linjer ikke er tilrettelagt ud fra en intention om niveaudeling.

¹ Der ses dermed bort fra niveaudelte linjer med optagelseskrav, hvilket betyder, at Team Danmarks eliteidrætsklasser, som nogle skoler kalder for linjer, ikke indgår i undersøgelsen. Det samme gælder de nye talentklasser i musik, hvor skolerne kan søge om at fravige folkeskolelovens regler om optagelseskrav.

Pilegårdsskolen i Tårnby Kommune er nået frem til en model, der imødekommer udfordringen om at sammensætte linjer, som er funderet i elevernes interesse og som samtidig er ligeværdige og rummer en bredde i elevgruppen. Pilegårdsskolen forsøger at prioritere begge hensyn. Skolen gennemfører en grundig valgproces i 6. klasse og arbejder systematisk med klassedannelsen på baggrund af viden om elevernes styrker og svagheder. Dette betyder, at skolen både kan tilgode-se elevernes særlige interesser og sammensætte klasser som i vid udstrækning er fagligt og soci- alt ligeværdige.

Analysen af Pilegårdsskolen viser desuden, at lærernes kompetencer er afgørende for linjernes succes, og at det er vigtigt, at lærerne har et fagligt engagement i linjernes indhold. Linjerne fun- gerer, når der er et godt match mellem lærernes kompetencer og linjens indhold.

Arbejdet med hold i udskolingen

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at 17 % af skolerne arbejder med hold i mere end 25 % af undervisningstiden i udskolingen. Flertallet af de 17 % af skolerne er begyndt med dette inden for de seneste tre år, og knap en fjerdedel (24 %) er startet i skoleåret 2014/15. Niveaudeling er det holddannelsesprincip, der anvendes af flest skoler, mens elevernes interesser er det næstmest anvendte holddannelsesprincip. Spørgeskemaundersøgelsen viser desuden, at 94 % af de skole- ledere, der arbejder med hold, vurderer, at de fagligt stærke elevers udbytte af undervisningen i høj eller nogen grad er øget. Ligeledes vurderer 94 % af skolelederne, at de fagligt svage elevers udbytte i høj eller nogen grad er øget.

I undersøgelsen sættes fokus på Lyngholmskolen og Hornbæk Skole, som arbejder med hold- dannelse på to forskellige måder. På Hornbæk Skole er de traditionelle klasser opløst. I stedet er undervisningen organiseret med forskellige typer af hold af kortere varighed. På Lyngholmskolen arbejdes der ligeledes med forskellige holdtyper, men i en mindre del af undervisningstiden ved siden af de almindelige klasser, som altså er bibeholdt.

På Lyngholmskolen og Hornbæk Skole giver lærere og ledelse udtryk for, at arbejdet med hold giver gode muligheder for at danne nye relationer blandt eleverne og for at styrke lærernes mu- ligheder for at tilpasse undervisningen til den enkelte elev. Der er dog også udfordringer ved ar- bejdet med hold, som kræver opmærksomhed. Det kan, særligt i starten, være vanskeligt for ele- verne at blive sammensat på tværs af klasserne, ligesom arbejdet med hold på tværs af klasserne stiller store krav til lærerne om at evaluere og dele viden om elevernes læring.

På Hornbæk Skole har eleverne forskellige lærere fra hold til hold, og der er dermed ikke en kon- tinuitet i lærer-elev relationerne. Det medfører ifølge lærerne, at relationernes personlige aspekt bliver mere skrøbeligt, og at det kan være udfordrende for lærerne at have overblik over elever- nes faglige progression og udvikling. Arbejdet med at koordinere undervisningen på holdene be- tyder desuden, at lærerne arbejder tæt sammen i deres fagteams. Det tætte og forpligtende samarbejde stiller krav om, at lærerne deler viden med hinanden, og at lærernes teams er velfun- gerende.

Motivation i udskolingen kan understøttes på flere måder

Fælles for de tre skoler er, at de har positive erfaringer med at motivere eleverne gennem arbej- det med linjer og hold. Når man ser på tværs af de tre skolars praksis, kan der overordnet peges på fire forskellige aspekter af skolernes praksis, som motiverer eleverne, og som arbejdet med lin- jer og hold på forskellig vis understøtter. De fire aspekter handler om at:

- Tage udgangspunkt i elevernes interesser
- Udfordre eleverne alt efter deres forudsætninger
- Understøtte elevernes muligheder for at etablere nye relationer
- Give eleverne indflydelse på udviklingen af deres skoledag.

Disse fire aspekter kan også genfindes på skoler, som ikke arbejder med linjeopdeling eller holddannelse i udskolingen. De er altså relevante på skoler med andre typer af organiseringer, som ligeledes ønsker at øge elevernes læring og motivation i udskolingen.

Nedenfor uddybes de fire aspekter af skolernes arbejde på baggrund af de tre cases.

Tage udgangspunkt i elevernes interesser

Det første aspekt handler om at tage udgangspunkt i elevernes interesser. På Pilegårdsskolen, hvor der arbejdes med linjer, tager man udgangspunkt i elevernes interesser i forbindelse med deres linjevalg. Skolens erfaringer viser, at flere elever i overensstemmelse med denne intention oplever det som motiverende at gå på en linje, hvor interessen for fx globale problemstillinger eller bevægelse kan udfoldes. Linjeorganisering kan altså være med til at skabe nogle rammer, hvor en bestemt faglig interesse kan give eleverne mulighed for at fordybe sig og mødes i meningsfulde faglige fællesskaber. Udfordringen ved at skabe motivation, som er funderet i elevernes interesser i en linjeorganiseret udskoling, er at sammensætte linjerne på en måde, så eleverne får mulighed for at gå på en af de linjer, de er interesserede i, og samtidig sikre socialt ligeværdige og velfungerende klasser.

På Lyngholmskolen og Hornbæk Skole, som arbejder med hold, er der gode erfaringer med at tage udgangspunkt i elevernes interesser i forbindelse med dannelsen af hold, hvor eleverne får mulighed for at vælge mellem forskellige emner eller forskellige produkter. Skolerne er opmærksomme på, at eleverne har behov for støtte, når de skal håndtere disse valgprocesser.

Udfordre eleverne alt efter deres forudsætninger

Det andet aspekt ved skolernes praksis handler om lærernes arbejde med at udfordre eleverne på forskellig vis alt efter elevernes forudsætninger.

På Hornbæk Skole og Lyngholmskolen viser erfaringerne, at nogle elever finder stor motivation ved at være på hold, der er differentieret ud fra fagligt niveau. På Hornbæk Skole fremhæves niveaudeling som motiverende for fagligt stærke elever, som oplever, at de bliver udfordret fagligt og undgår en række af de forstyrrelser, der ellers kan opstå i klasserne. Andre elever, der ikke oplever sig selv som fagligt stærke, fremhæver niveaudeling som en motiverende faktor, fordi læringsmiljøet i klassen opleves som mere trygt. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at når eleverne på skolerne, der arbejder med hold, udtrykker sig positivt om de niveaudelte hold, er det ud fra en forståelse af niveaudeling som et af flere elementer i en fleksibel organisering af undervisningen.

Casestudierne viser også, at det i arbejdet med hold kan være en udfordring for lærerne at tilpasse støtten til eleverne i undervisningen. Det kan være svært for skiftende lærere at opnå det samme detailkendskab til elevernes faglige niveau og progression, som en fast tilknyttet lærer har mulighed for at opnå. Det betyder, at det kan være en udfordring at understøtte elevernes læring på de skiftende hold, hvis lærerne ikke formår at dele viden om elevernes læring.

Understøtte elevernes muligheder for at etablere nye relationer

Et tredje aspekt ved skolernes praksis handler om, hvordan skolerne på forskellig vis arbejder med at understøtte relationerne mellem elever og mellem elever og lærere. Et fokus på nye relationer kan tage mange former. Fælles for arbejdet med holddannelse og linjebaseret udskoling er, at overgangen til en ny struktur og en ny klasse kan markere en ny start og betyde, at elever i mødet med nye klassekammerater kan lægge en negativ rolle fra sig.

Linjeopdelt udskoling kan give eleverne mulighed for at skabe nye relationer i forbindelse med klassedannelse og styrke elevernes relationer inden for de enkelte linjer. Erfaringerne på skolen

med denne organisering viser, at der på nogle linjer opstår stærke og forpligtende fællesskaber mellem eleverne, i kraft af at de alle har truffet et valg om at være en del af en særlig linje.

På de skoler, der arbejder med holddannelse på tværs af klasser eller som bærende princip for undervisningen, giver den nye struktur mulighed for, at eleverne udvikler flere og varierede relationer til hinanden og til deres lærere, i og med at de indgår i nye fællesskaber fra hold til hold.

En af udfordringerne ved arbejdet med linjeorganisering er, at overgangen til en ny, linjebaseret klasse for nogle elever kan være vanskelig. I arbejdet med holddannelse som bærende princip for undervisningen kan elevernes relationer også blive udfordret af, at det gamle klassetilhørsforhold og den base, som en fast klasse udgør, forsvinder.

En anden udfordring er, at arbejdet med holddannelse kræver, at lærerne ruste eleverne til at træffe valg, og at lærerne er opmærksomme på sammensætningen af holdene, så disse kan fungere som harmoniske og motiverende læringsmiljøer. Desuden er det en udfordring i arbejdet med hold som bærende princip, at afskaffelsen af klassestrukturen med de faste relationer mellem elever og lærere også betyder, at lærerne oplever det som mere udfordrende at sikre nærhed og en personlig relation til de mange elever på en årgang. Dette perspektiv genfindes ikke i elevinterviewene.

Give eleverne indflydelse på udviklingen af deres skoledag

Et fjerde aspekt af skolernes praksis handler om, hvordan skolerne arbejder med at styrke elevernes motivation ved at give dem ansvar, involvere dem og skabe rammer for, at eleverne bliver medskabere i undervisningen.

Lærernes erfaring er, at elevernes oplevelse af medbestemmelse er en vigtig styrke i arbejdet med holddannelse. Her peger skolernes erfaringer på, at eleverne oplever stor motivation ved at kunne vælge mellem forskellige hold ud fra overvejelser om fagligt niveau, arbejdsform og lignende, ligesom det fremhæves som en styrke for elevernes refleksion over egen læring.

I den linjebaserede udskoling viser mulighederne for indflydelse sig i forbindelse med elevernes linjevalg, og desuden kommer de til udtryk i forbindelse med aktiviteter i og rammer for undervisningen. Lærerne vurderer, at linjeorganiseringen giver dem nye muligheder for at inddrage eleverne i undervisningen. På linjerne arbejdes der med nye praktiske og selvstændige arbejdsformer og med kontakter til organisationer og foreninger uden for skolen. Disse muligheder tillægges stor positiv betydning af eleverne. De oplever, at der bliver lyttet til deres ideer, og det motiverer dem at have medbestemmelse.

Lærernes kompetencer er afgørende

Casestudierne viser, at nye organiseringer af udskoling forudsætter, at lærerne påtager sig en særlig rolle og anvender særlige kompetencer.

På skolen med linjeorganiseret udskoling er det afgørende, at lærernes faglige kompetencer svarer til den pågældende linjes profil, da de tegner linjen over for eleverne. Det er i den forbindelse en udfordring at sikre, at der er et hensigtsmæssigt match mellem lærernes kompetencer og den enkelte linjes profil. Der kan være en fare for, at man på linjerne bliver meget afhængig af konkrete lærerprofiler.

På de to skoler, der arbejder med holddannelse, er der andre udfordringer. På Lyngholmskolen varierer det meget, i hvor høj grad lærerne arbejder med hold. En af begrundelserne for, at arbejdet med hold ikke er så stor en del af alle læreres praksis, er, at lærerne har vanskeligt ved at finde tid til tilstrækkelig vidensdeling om elevernes læring. Skolens erfaringer med holddannelse peger på, at det er helt nødvendigt at have fokus på evaluering af og vidensdeling om undervis-

ningen og elevernes udbytte af den. Det stiller krav til lærernes vidensdeling, når de ikke længere bare har ansvaret for en enkelt klasse, men for alle elever på en årgang på tværs af klasser.

Erfaringerne fra Hornbæk Skole peger ligeledes på, at det i arbejdet med hold som bærende princip for undervisningen bliver nødvendigt med et særligt fokus på læringsledelse, når klasserne i den traditionelle form ikke længere eksisterer. Der skal praktiseres en form for årgangsledelse, som tager hånd om de elever, der oplever det vanskeligt at navigere i den fleksible struktur i udskolingen, som er præget af valg og skiftende gruppekonstellationer.

Datagrundlag

Rapporten bygger på interview, og på alle tre skoler er der foretaget seks interview: et interview med repræsentanter fra ledelsen, to gruppeinterview med elever, to gruppeinterview med lærere og et gruppeinterview med forældre. Derudover indgår der i rapporten udvalgte resultater fra en spørgeskemaundersøgelse, som blev gennemført blandt skolelederne på samtlige folkeskoler med en udskolingsafdeling (7.-9. klasse), eksklusive specialskoler i slutningen af skoleåret 2014/15. Resultatet af undersøgelsen blev offentliggjort på www.eva.dk 30. september 2015.
